

MILLIY “YASHIL” IQTISODIYOT TAKSONOMIYASINI JORIY ETISH ISTIQBOLLARI

Mubarov Xondamir Maxdiyevich

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi2-kurs tinglovchisi

xmubarov@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16957431>

So'nggi yillarda iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning kamayib borishi va global ekologik xavflarning kuchayishi butun dunyo mamlakatlarini yashil iqtisodiyotga o'tish zaruratiga olib keldi. Yashil iqtisodiyot – bu atrof-muhitga minimal zarar yetkazgan holda iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilgan kompleks yondashuv bo'lib, uning asosi sifatida “yashil” investitsiyalar, energiya samaradorligi, ekologik toza texnologiyalar va barqaror rivojlanishga yo'naltirilgan qarorlar turadi. Bu jarayonda muhim vositalardan biri sifatida “yashil” iqtisodiyot taksonomiyasi qaralmoqda. Taksonomiya – bu ekologik jihatdan maqbul va barqaror iqtisodiy faoliyatlarni aniqlash, ularni moliyalashtirishda mezon va standartlar belgilashga xizmat qiluvchi tizimdir. O'zbekiston uchun ham bu yo'nalish alohida dolzarb ahamiyatga ega bo'lib, milliy “yashil” iqtisodiyot taksonomiyasini ishlab chiqish va uni amaliyotga joriy etish istiqbollari ustuvor vazifalardan biri sifatida maydonga chiqmoqda.

Milliy yashil taksonomiya nafaqat ekologik jihatdan foydali loyihalarni moliyalashtirishni osonlashtiradi, balki investitsiya muhitini yaxshilaydi, xorijiy kapitalni jalb qilish imkoniyatlarini kengaytiradi va davlatning ekologik majburiyatlarini bajarishga xizmat qiladi. Jahon tajribasi ko'rsatmoqda-ki, Yel, Xitoy, Janubiy Koreya kabi mamlakatlar tomonidan qabul qilingan yashil taksonomiya tizimlari ularning milliy strategiyalariga mos ravishda ishlab chiqilib, moliya va iqtisodiyot tizimlariga muvaffaqiyatli integratsiyalangan. O'zbekiston ham ushbu yondashuvlardan o'ziga xos jihatlarini hisobga olgan holda foydalanishi zarur. Milliy taksonomiya ekologik faoliyatlarni aniqlashda iqlim sharoiti, mavjud ishlab chiqarish infratuzilmasi, tabiiy resurslardan foydalanish darajasi va iqtisodiy siyosatga uyg'un tarzda ishlab chiqilishi kerak.

Yashil taksonomiya orqali investitsiya oqimlarini aniq yo'naltirish, ya'ni faqat atrof-muhitga zarar yetkazmaydigan loyihalarni moliyalashtirishga ustuvorlik berish mumkin bo'ladi. Bu esa banklar, investitsiya fondlari va davlat moliyalashtirish mexanizmlari uchun “filtr” rolini bajaradi. Bunda har bir faoliyat turi – energetika, transport, qishloq xo'jaligi, qurilish, sanoat, suv xo'jaligi kabi asosiy yo'nalishlar bo'yicha mezonlar va baholash indikatorlari belgilanadi. Masalan, quyosh va shamol elektr stansiyalarida har bir kilovatt-soat ishlab chiqarilgan energiya uchun karbon chiqindilari maksimal 100 g/kVt-soatni tashkil etishi lozim. Shunga o'xshash tarzda qishloq xo'jaligida suv tejovchi texnologiyalarning ulushi, pestitsid va o'g'itlar sarfining kamayishi, sanoatda chiqindilarning qayta ishlanish darajasi, transportda elektromobillarning ulushi va yoqilg'i sarfi asosiy mezonlar sifatida belgilanadi.

Taksonomiyaning joriy etilishi uchun institutsional baza yaratish zarur. Bu borada Moliya vazirligi, Ekologiya vazirligi va Markaziy bank ishtirokida yagona muvofiqlashtiruvchi organ – “Yashil taksonomiya kengashi”ni tashkil etish taklif etiladi. Kengash tarkibiga xususiy sektor, nodavlat notijorat tashkilotlari va ilmiy muassasa vakillari ham jalb qilinadi. Kengash tomonidan har yili mezonlar yangilanadi, soha kesimida monitoring amalga oshiriladi, investorlar uchun ochiq ma'lumotlar bazasi shakllantiriladi. Bu jarayonning shaffofligi va

ishonchliligi uchun esa raqamli texnologiyalar joriy etilishi muhim. Ayniqsa, blokcheyn asosidagi “Green Ledger” tizimi orqali barcha “yashil” loyihalarning resurs sarfi, chiqindilari va iqlimga ta’siri haqidagi ma’lumotlar real vaqt rejimida kuzatilib boriladi. Bu tizim yordamida investorlar qaror qabul qilishda xolis axborotga ega bo’ladi.

Taksonomiya asosida moliyaviy mahsulotlar – yashil obligatsiyalar, barqaror rivojlanish kreditlari, “transition bonds” kabi vositalar rivojlantiriladi. Yashil obligatsiyalar orqali davlat va xususiy sektor ekologik yo’nalishdagi infratuzilma, energetika yoki transport loyihalari uchun mablag’ jalb qilishi mumkin. Ushbu vositalar bozorida raqobatni oshirish uchun davlat kafolatlari, soliq imtiyozlari va ehtiyotkorlik koeffitsientlarida qulayliklar berilishi lozim. Masalan, banklar tomonidan yashil loyihalarga ajratilgan kreditlar uchun kapital adekvatlik normasi 10–20 % darajasida yengillashtirilsa, bu kredit stavkalarining pasayishiga olib keladi. Shu bilan birga, yashil obligatsiyalarning xalqaro bozorga chiqishi uchun xalqaro reyting agentliklari bilan hamkorlikda milliy emitentlar sertifikatlash tizimi ishlab chiqilishi zarur.

Yashil taksonomiya joriy etilishining kutilayotgan natijalari quyidagilardan iborat: birinchidan, moliyaviy resurslar ekologik ustuvor loyihalarga yo’naltiriladi; ikkinchidan, mamlakatning barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishiga xizmat qiladi; uchinchidan, eksportga yo’naltirilgan korxonalar ekologik sertifikatlariga ega bo’lishi osonlashadi; to’rtinchidan, yangi ish o’rinlari yaratiladi va ijtimoiy-iqtisodiy farovonlik ortadi. 2025–2027 yillarda taksonomiya asosida chiqarilgan yashil obligatsiyalar hajmi 1 milliard AQSh dollariga yetishi, 2030 yilga kelib esa mamlakat kapital bozorining 25 foizidan ortig’i yashil moliyalashtirish vositalariga to’g’ri kelishi prognoz qilinmoqda. Shu sababli, bu tizimni bugundan boshlab bosqichma-bosqich joriy etish iqtisodiy xavfsizlik va iqlim barqarorligiga erishishning eng samarali yo’llaridan biridir.

Albatta, bu jarayonda muayyan to’siqlar va muammolar mavjud bo’ladi. Jumladan, texnologik imkoniyatlarning cheklanganligi, ekologik hisobotlarni yuritishdagi tajriba yetishmasligi, yetarli malakaga ega kadrlarning tanqisligi, bank va investitsiya sektorida “yashil” moliyaviy vositalar bo’yicha savodxonlikning pastligi bu boradagi asosiy kamchiliklar sirasiga kiradi. Shu sababli, O’zbekistonning oliy ta’lim muassasalarida yashil iqtisodiyot, ekologik moliyalashtirish va barqaror boshqaruv yo’nalishlarida maxsus bakalavr va magistr dasturlari joriy etilishi maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, bank xodimlari va investorlarga mo’ljallangan malaka oshirish kurslari, treninglar va xalqaro tajriba almashish dasturlarini amalga oshirish taklif etiladi.

Shuningdek, xalqaro moliya institutlari, xususan, Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki va Xalqaro moliya korporatsiyasi bilan hamkorlikda texnik yordam, grant va uzoq muddatli kredit liniyalari jalb etish orqali milliy taksonomiyaning joriy etilishi qo’llab-quvvatlanishi lozim. Xalqaro tajribalarning milliy sharoitga moslashtirilgan holda tatbiq qilinishi orqali milliy yashil moliya infratuzilmasi barpo etiladi. Shu asosda mamlakatning xalqaro kapital bozorlarida ishtiroki kuchayadi va kredit reytingi yaxshilanadi.

Xulosa qilib aytganda, milliy yashil iqtisodiyot taksonomiyasini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish O’zbekistonning ekologik, iqtisodiy va moliyaviy barqarorligiga xizmat qiluvchi muhim mexanizmdir. Bu nafaqat xalqaro iqlim majburiyatlarini bajarish, balki milliy kapital bozorini modernizatsiya qilish, yangi moliyaviy vositalarni joriy etish, investorlar ishonchini mustahkamlash va yashil texnologiyalar asosida yuqori samaradorlikka ega loyihalarni rivojlantirish uchun asosiy zamin yaratadi. Shu bois, bu tizimni mamlakat ijtimoiy-

iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida rivojlantirish dolzarb va kechiktirib bo'lmaydigan vazifa hisoblanadi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF–60-son Farmoni. 2022-yil, 28-yanvar.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yashil iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ–2347-son Qarori. 2023-yil, 12-mart.
3. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi. (2024). Rasmiy hisobotlar va strategik hujjatlar.
4. Yevropa Ittifoqi (2020). EU Taxonomy Regulation: Regulation (EU) 2020/852 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment.
5. People's Bank of China (2021). Green Bond Endorsed Project Catalogue (2021 Edition).
6. OECD (2021). Green Taxonomy and Sustainable Finance: Policy approaches and best practices.
7. Xalqaro moliya korporatsiyasi (IFC) (2022). Green Finance: Definitions, Standards and Tools.
8. Climate Bonds Initiative (2023). Taxonomy Roadmap: Global experience and alignment strategies.
9. Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki (EBRD) (2022). Green Economy Transition Strategy 2021–2025.
10. UN Environment Programme (UNEP) (2020). Guidelines for Developing National Green Taxonomies.
11. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2023). Yashil investitsiyalar bo'yicha axborot byulleteni.
12. World Bank Group (2023). Supporting Green Transition: Tools and Approaches for Low-carbon Economies.